

Розділ 8. Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

УДК 338.2

DOI: 10.31732/2663-2209-2021-63-155-160

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Копитко М.І.¹, Заверуха Д.А.²

¹д.е.н., професор, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>
²аспірант, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна, e-mail.: bvppj0909@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1180-8051>

CHARACTERISTIC OF THE BASIC COMPONENT PROVISIONS OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Kopytko Marta¹, Zaverukha D.²

¹Doctor of science (Economics), professor, professor of management technologies department, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>
²postgraduate student, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail.: bvppj0909@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1180-8051>

Анотація. Доведено важливість дослідження основних складових економічної безпеки держави. Встановлено, що виступаючи гарантом стійкості суспільства, економічна безпека держави виступає основним фактором збереження політичного устрою, соціальних гарантій та національно-етнічної стійкості. Економічну безпеку держави слід розглядати як стан економічної системи країни, при якому існує можливість, без настання кризової ситуації, реалізовувати превентивні та елімінаційні заходи щодо реальних та потенційних ризиків, викликів та загроз, а також який буде сприяти гармонійному життю та розвитку громадян та суспільства в цілому. Метою статті є характеристика основних складових забезпечення економічної безпеки держави. Охарактеризовано основні завдання економічної безпеки держави. Встановлено, що завдання економічної безпеки держави повинні формуватись на основні усвідомлення важливості реалізації національних економічних інтересів. Виділено основні принципи економічної безпеки держави, зокрема: принцип Верховенства права; принцип системності; принцип оперативності та адекватності; принцип кризової ситуації; принцип пріоритетності реалізації національних економічних інтересів; принцип варіативності; принцип комплексності. Представлено основні функції економічної безпеки держави. Виділено наступні складові економічної безпеки держави: фінансова безпека, соціальна безпека, інформаційна безпека, науково-технологічна, інвестиційна, енергетична, зовнішньоекономічна, продовольча, демографічна безпека. За результатами дослідження встановлено, що сьогодні, велика кількість факторів та чинників впливає на стан економічної безпеки держави. Не можливо ігнорувати і вплив промислової революції, а саме, так званої Індустрії 4.0, яка привнесла суттєве різноманіття в економічне зростання багатьох країн. Подальших досліджень потребує питання аналізу основних особливостей індустрії 4.0, і її впливу на економічну безпеку держави.

Ключові слова: економічна безпека, економічна безпека держави, принципи, функції, складові.
Формули: 0; рис.: 0; табл.: 1, бібл.: 10

Annotation. The importance of the study of the main components of the economic security of the state has been proved. It has been established that, acting as a guarantor of the stability of society, the economic security of the state is the main factor in preserving the political system, social guarantees and national-ethnic stability. The economic security of the state should be considered as the state of the country's economic system, in which there is an opportunity, without the onset of a crisis situation, to implement preventive and elimination measures for real and potential risks, challenges and threats, as well as to promote a harmonious life and development of citizens and society as a whole. The purpose of the article is to characterize the main components of ensuring the economic security of the state. The main tasks of the country's economic security are characterized. It has been established that the tasks of the

economic security of the state should be formed on the basis of the awareness of the importance of realizing national economic interests. The main principles of economic security of the state are highlighted, in particular: the principle of the rule of law; the principle of consistency; the principle of efficiency and adequacy; the principle of a crisis situation; the principle of priority implementation of state economic interests; principle of variability; principle of complexity. The main functions of the economic security of the state are presented. The following components of the economic security of the state are highlighted: financial security, social security, information security, scientific and technological, investment, energy, foreign economic, food, demographic security. According to the results of the study, it was found that today a large number of factors and factors affect the state of the economic security of the state. It is impossible to ignore the impact of the industrial revolution, namely the so-called Industry 4.0, which has brought significant diversity to the economic growth of many countries. Further research requires an analysis of the main features of Industry 4.0 and its impact on the economic security of the state.

Key words: *economic security, economic security of the state, principles, functions, components.*
Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 10

Постановка проблеми. На відміну від інших наук, економічна наука тісно пов'язана з соціальними, політичними процесами, з ринковим розвитком економіки не тільки в окремих країнах, а й у світі. Глобалізація і соціальні зміни вплинули не тільки на економічне розуміння, але і на концепцію економічної теорії. Однак не всі питання розкриті. Концепція економічної безпеки в світі виникла у відносно недавньому ХХ столітті. З тих пір терміни «економічна безпека» та «питання економічної безпеки» розглядалися на різних рівнях уряду. Більш того, до прикладу, щоб досліджувати прояви економічної безпеки в Литві, необхідно проаналізувати законодавство, що розкриває правові норми, що стосуються концепції економічної безпеки. Здатність кожної країни до саморозвитку - це здатність самостійно реалізувати і відстоювати національні інтереси і створювати сприятливе середовище для інвестицій і інновацій, розвивати інтелектуальний потенціал. Економіка, яка постійно розвивається, здатна протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Але для початку, слід детально розібратися з ключовими поняттями, які формують сутність економічної безпеки.

Безпека є невід'ємною частиною нашої життєдіяльності. Проблема всебічного забезпечення безпечного функціонування людини в усіх її сферах життя вже не одне століття турбує вчених всього світу. На сьогоднішній день, в умовах світової пандемії та постійної військової загрози, питання забезпечення економічної безпеки

держави набуває особливої актуальності. Економічна безпека держави є одним з найважливіших компонентів національної безпеки, адже саме вона стає міцним фундаментом підтримання самобутності країни, її історичної та культурної спадщини. Саме цей вид безпеки забезпечує формування міцних позицій держави як суб'єкта міжнародних взаємовідносин, який здатен забезпечити власну конкурентоспроможність та життєдіяльність як в сьогоденні, так і в далекій перспективі.

Відсутність забезпечення належного рівня економічної безпеки держави зумовлює зупинку реалізації тактичних та стратегічних завдань та цілей державної політики, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні. Виступаючи гарантом стійкості суспільства, економічна безпека держави виступає основним фактором збереження політичного устрою, соціальних гарантій та національно-етнічної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження особливостей забезпечення економічної безпеки держави і її основних складових, було увагою багатьох вчених, зокрема: Д. Ламбера, П. Кінга, Р. Нолана, Л. Абалкіна, А. Архіпова, О. Бухвальд, В. Сенчагова, С. Глазьева, В. Медведева, Є. Олейнікова, О. Тамбовцева, Є. Човушяна та інші.

Попри це, питання визначення і дослідження основних складових забезпечення економічної безпеки держави досі залишається актуальним. Це і обумовило вибір тематики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є характеристика основних складових забезпечення економічної безпеки держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що очевидним є той факт, що в даний час поняття «економічна безпека» вийшло за рамки економічної науки і є предметом різних дисциплінарних практик: правознавства, політології, філософії. Це дозволяє використовувати міждисциплінарний підхід у дослідженні економічної безпеки. На нашу думку, поняття «економічна безпека держави» слід трактувати як стан економічної системи країни, при якому існує можливість, без настання кризової ситуації, реалізовувати превентивні та елімінаційні заходи щодо реальних та потенційних ризиків, викликів та загроз, а також який буде сприяти гармонійному життю та розвитку громадян та суспільства в цілому.

Економічна безпека країни має ієрархічну (особистість, держава, суспільство) та багатокомпонентну структуру. Економічна безпека - важлива складова безпеки країни. Таке сприйняття підвищує важливість безпеки на всіх рівнях, особливо в сфері економіки, підкреслюючи ризики та невизначеність.

З огляду на важливість процесу забезпечення економічної безпеки держави, важливим буде проаналізувати основні складові цього явища. Перш за все, слід розглянути базові структурні елементи економічної безпеки держави.

На думку, багатьох науковців [1-7], основним завданням економічної безпеки держави є реалізація національних економічних інтересів, але окрім нього автори виділяють додаткові завдання:

- формування рівних соціальних можливостей та забезпечення для кожного громадянина, надання можливості розвитку соціального положення та статусу;

- боротьба з корупцією та корупційними схемами в контексті формування потужної системи моніторингу за рухом державних коштів та коштів державних службовців;

- мінімізація рівня робочої експлуатації, перш за все, у роботі приватних підприємців та власників земельних угідь;

- зміна курсу політичної та економічної еліти з перерозподілу на формування вартості;

- боротьба з значним рівнем дисбалансу соціально-економічних сил в суспільстві.

На нашу думку, основні завдання економічної безпеки держави повинні як формуватись на основні усвідомлення важливості реалізації основних та другорядних національних економічних інтересів, так і стосуватись захисту та розвитку всіх соціально-суспільних сфер життя населення. Отже, на нашу думку, основними завданнями економічної безпеки держави є наступні:

- забезпечення проградієнтного та безперервного розвитку економічної системи країни;

- формування такої структури економічної системи країни, яка б була ефективною відповідно до сьогоденних реалій життєдіяльності країни;

- подолання економічно несприятливих наслідків та соціальних викликів, які зумовили карантинні обмеження та пандемічну ситуацію;

- подолання інфляційних процесів в країні, зменшення загального рівня безробіття;

- формування доступної системи соціальних забезпечень та гарантій для всіх верст населення;

- зменшення рівня дефіциту бюджету та погашення державних боргових зобов'язань;

- збереження та раціональне використання природно-ресурсної бази країни;

- покращення конкурентної позиції держави на світовій арені, розвиток зовнішньодержавних зв'язків, які будуть спиратись на задоволення національних економічних потреб та інтересів.

Наступним не менш важливим елементом структури економічної безпеки держави є її принципи. У своєму найбільш загальному визначенні, принципи економічної безпеки держави можна

тракувати як базові положення, які є вирішальними під час ухвалення того чи іншого рішення, обрання заходів та

механізмів реалізації процесу забезпечення економічної безпеки держави (табл.1).

Таблиця 1

Основні принципи економічної безпеки держави

Принцип	Сутність
Верховенства права	відповідно даного принципу, вся політика реалізації та забезпечення економічної безпеки держави повинна підпорядковуватись нормам закону.
Системності	за цим принципом, вся структура економічної безпеки держави функціонує за ієрархічними рівнями. З огляду на це, будь-яке явище, подія у сфері економічної безпеки держави слід розглядати як ціле, яке включає в себе елементи нижчого ієрархічного рівня та є частиною елементів вищого рівня. Даний принцип дає можливість врахувати в процесі реалізації заходів та механізмів економічної безпеки держави всі горизонтальні та вертикальні взаємозв'язки.
Оперативності та адекватності	всі заходи та механізми системи економічної безпеки держави повинні реалізовуватись вчасно та в об'ємі, який би відповідав мірі впливу реальним чи потенційним загрозам, викликам та небезпекам, які можуть чинити прямий чи опосередкований вплив на економічну систему країни
Кризової ситуації	відповідно даного принципу, навіть в умовах існування кризової ситуації, яка впливає на всі сфери життєдіяльності країни, пріоритетними напрямками системи забезпечення економічної безпеки держави в цьому випадку повинно стати стале дотримання норм безпеки, захист життя громадян в контексті впливу кризового чинника
Пріоритетності реалізації національних економічних інтересів	за цим принципом, реалізація національних економічних інтересів виступає першочерговою метою економічної безпеки держави, з огляду на це, вся її діяльність, перш за все, повинна формуватись відповідно до актуальних національних економічних інтересів
Варіативності	відповідно даного принципу, реалізація заходів в системі економічної безпеки держави повинна відбуватись та змінюватись відповідно до існуючих зовнішніх та внутрішніх умов функціонування держави
Комплексності	за цим принципом будь-які заходи в сфері економічної безпеки держави можуть бути реалізовані лише після всебічного аналізу та розгляду всіх елементів явища чи об'єкта реагування, а також після врахування всіх можливих наслідків

Джерело: сформовано автором

Реалізація вищезгаданих принципів економічної безпеки держави можлива лише за умови чіткого виконання функцій. На сьогоднішній день велика кількість вітчизняних та зарубіжних науковців представили свій перелік основних функцій системи економічної безпеки держави.

На нашу думку, з усієї множини функцій економічної безпеки держави, найбільш важливими є наступні:

1. Захисна функція. Суть цієї функції полягає в здатності системи економічної безпеки держави реалізовувати повноцінний та адекватний захист всіх ланок економічної системи країни від існуючих та потенційних загроз, небезпек, викликів та ризиків.

2. Регулятивна функція. Відповідно цієї функції, система економічної безпеки повинна постійно провадити заходи та

механізми управління на всіх ланках та ієрархічних рівнях економічної системи для реалізації їх ефективної діяльності, з метою нейтралізації існуючих та потенційних загроз їх функціонування.

3. Превентивна функція виявляється у впровадженні заходів та ухваленні рішень, які направлені на ліквідацію або мінімізацію негативного впливу всіх зовнішніх та внутрішніх чинників у перспективі.

4. Соціальна функція полягає в тому, що діяльність системи економічної безпеки держави повинна бути спрямована на постійне задоволення вимог всіх членів суспільства та дотримання основних суспільних інтересів.

5. Інноваційна функція. Відповідно цієї функції, система економічної безпеки держави повинна проходити постійне оновлення та вдосконалення, яке

спрямоване на поліпшення механізмів та заходів протидії існуючим та потенційним зовнішнім та внутрішнім негативним впливам.

Виступаючи однією з основних елементів національної безпеки, економічна безпека держави має складну структуру, охоплюючи велику кількість складових.

Так, згідно з «Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України» [9], яка була сформована на базі Міністерства Економіки України, основними складовими економічної безпеки держави є наступні: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, соціальна, науково-технічна, енергетична, продовольча та демографічна.

В свою чергу З. Варналій [10, с.159] вважає, що специфічними для економічної безпеки держави можуть бути лише наступні складові: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, соціальна, інноваційно-технологічна, продовольча та зовнішньоекономічна безпеку.

На нашу думку, слід виділити наступні складові економічної безпеки держави: фінансова безпека, соціальна безпека, інформаційна безпека, науково-технологічна, інвестиційна, енергетична, зовнішньоекономічна, продовольча, демографічна безпека.

Висновки. Слід відмітити той факт, що можливості держави захищати інтереси людей, економічних підприємств, регіонів та країн є особливо важливими для забезпечення сталого розвитку на національному та міжнародному рівнях. Забезпечення економічної безпеки країни – складний та складний процес. Тому його слід аналізувати з урахуванням як динаміки економічного зростання. Економічна безпека країни повинна гарантувати та захищати життєво важливі потреби від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Підсумовуючи відмітимо, що на сьогоднішній день, велика кількість факторів та чинників впливає на стан економічної безпеки держави. Не можливо ігнорувати і вплив промислової революції,

а саме, так званої Індустрії 4.0, яка привнесла суттєве різноманіття в економічне зростання багатьох країн. Саме тому в подальших дослідженнях, слід приділити ретельну увагу характеристиці основних особливостей індустрії 4.0, і її впливу на економічну безпеку держави.

Література:

1. Шевченко Л. С., Гриценко О. А., Макуха С. М. та ін. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія. Харків : Право, 2009. 312 с.
2. Ліпкан В. А. Безпекознавство. Київ : Європейський університет, 2003. 208 с.
3. Карвацка Н. С. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки, інструментарій розв'язку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. №2. Т.2. С. 53–60.
4. Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 26(1). С. 22-25.
5. Нікольчук Ю. М. Фінансова безпека регіону як ключовий компонент фінансової безпеки держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 2. С. 68-71.
6. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2016. № 2. С. 159–166.
7. Сибур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 112.
8. Сидор Г. В. Економічна безпека держави: погляд крізь призму митного регулювання інвестиційних процесів. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія : Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2019. № 2. С. 133-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvifnunge_2019_2_14.
9. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. URL : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.
10. Варналій З. С. та ін. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.

References:

1. Shevchenko, L. S. Hrytsenko, O. A. Makukha S. M. and other (2009), *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [Economic security of the state], Pravo, Kharkiv, Ukraine, 312 p.
2. Lipkan, V. A. (2003), *Bezpekoznavstvo* [Security], Yevropeys'kyu universytet, Kyiv, Ukraine, 208 p.

3. Karvatska, N. S. (2011), "World economic crises: causes, consequences, tools of solution", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, №2, part. 2, pp. 53–60.
4. Urba, S. I. (2017), "The system of economic security of the state: the essence and features of formation", *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment*, vol. 26(1), pp. 22-25.
5. Nikol'chuk, YU. M. (2018), "Financial security of the region as a key component of financial security of the state", *Ekonomichni nauky. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, № 2, pp. 68-71.
6. Mandzinovs'ka, KH. O. (2016), "Economic security of the state: essence, constituent elements and problems of providing", *Naukovi zapysky Ukrayins'koyi akademiyi drukarstva*, № 2, pp. 159–166.
7. Sybur, Z. V. (2018), "Foreign experience in ensuring the economic security of the state", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, № 11, p. 112.
8. Sydor, H. V. (2019), "Economic security of the state: a look through the prism of customs regulation of investment processes", *Naukovy visnyk Ivano-Frankivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriya : Ekonomika ta upravlinnya v naftoviy i hazoviy promyslovosti*, № 2, pp. 133-141, retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvifnunge_2019_2_14.
9. Methods of calculating the level of economic security of Ukraine (2021), retrieved from : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.
10. Varnaliya, Z. S. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znannya, Kyiv, Ukraine, 647 p.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2021 р.